

КРАЄЗНАВСТВО

УДК(UDC)821.161.1/2.091(477.52)(092)

МАЙБОРОДА Д. В.

**ЧЕХОВ І АЛЧЕВСЬКІ.
ІСТОРІЯ ЗНАЙОМСТВА ТА СПІЛЬНІСТЬ ПОГЛЯДІВ**

Мало хто, крім краєзнавців, знає, що місто Алчевськ, названо так на честь Олексія Кириловича Алчевського, який 1835 року народився в Сумах у родині купця, торговця бакалійними та колоніальними товарами. І зовсім небагатьом відомо, що сім'я нашого земляка була знайома зі знаменитим письменником Антоном Павловичем Чеховим і навіть обмінялася з ним пам'ятними презентами. Як же ї коли звела їх доля? Відповіді на таке запитання й присвячено надрукований матеріал.

Ключові слова: національний рух, життєва позиція, спорідненість поглядів, просвітництво, біографічні паралелі, народні видання.

У 1862 році, закінчивши Сумське повітове училище, Олексій Кирилович переїхав до Харкова, де утримував магазин чаю та займався самоосвітою, вивчав фінансову та банківську справи. З часом ініціював створення Харківського товариства взаємного кредиту, а в 1868 році став одним із засновників Харківського торгового банку, через три роки - першого в країні акціонерного іпотечного - Харківського земельного, правління якого очолював упродовж свого життя.

Завдяки неабияким здібностям у сфері підприємництва та менеджменту, як сказали б сьогодні, заснував у 1879 році Олексіївське гірничопромислове товариство, що володіло багатими покладами антрациту в Словоносербському повіті Катеринославської губернії, ініціював будівництво металургійних заводів тощо. Під час економічної кризи 1899-1902 років йому відмовило в допомозі міністерства фінансів, після чого покінчив із собою [1]. Є й інша версія - вбивство, на користь якої свідчить те, що похований всередині огорожі кладовища, а самовбивць там заборонялося ховати.

За життя Алчевський брав активну участь в українському національному русі, очолював у Харкові гурток інтелігенції «Громада», який займався суспільною та культурно-просвітницькою діяльністю. На власні кошти Олексій Кирилович будував храми, лікарні, школи, у чому його життєва позиція співпадає з чеховською. Пригадується широко відомий вислів Антона Павловича: «Бажання служити загальному благу повинно обов'язково бути нагальною потребою душі, умовою особистого щастя» [2, с. 8] (тут і далі переклад із російської - Д. М.).

Такі свої слова Чехов постійно підкріплював конкретними справами. Так, придбавши садибу в Серпуховському повіті Тульської губернії, Антон Павлович пише: «Я став архітектором, збудував школу, збудував дзвіницю [3, с. 152]. А взагалі він збудував на свої кошти школи в Талежі, Новоселках та Мелихові, про що повідомляв 26 червня 1899 року Суворіну: «Я збудував

Майборода Дар'я Валеріївна - науковий співробітник Комунальний заклад Сумської обласної ради «Меморіальний будинок-музей А. П. Чехова в.м. Суми».

три школи, і тепер їх вважають взірцевими. Збудовані вони з найкращих матеріалів, кімнати 5 аршин висоти, печі голландські, вчитель має камін, та й квартира в нього чималенька, у 3-4 кімнати. Дві школи обійшлися по 3 тисячі кожна, а третя, менша, - близько 2 тисяч із незначним» [4, с. 165].

Відомо, що Олексій Кирилович Алчевський фінансував створення першого у світі пам'ятника Тарасу Шевченку в Харкові. Тоді, у 1899 році, неможливо було офіційно відкрити пам'ятник Кобзареві, тому розмістили його на території збудованої в 1893 році садиби Алчевських. Пам'ятник скульптора Беклемішева не вирізнявся особливою монументальності, але виконаний з дорогого білого мармуру. Після банкрутства господаря садиби її невдовзі продали й подальша доля пам'ятника невідома.

Спорідненість поглядів Алчевського й Чехова проявлена й у тому, що Антон Павлович також цікавився творчістю Кобзаря. Під час літнього відпочинку на Луці, коли орендував флігель у сумських поміщиків Линтварьових, письменник познайомився з їх донькою Наталею, вчителькою, яка викладала селянським дітям українською та їздила на могилу Шевченка, за словами Чехова, «наче турок у Мекку» [5, с. 17]. Пізніше, у 1894 році, він напише їй із Аббації: «... був я у Львові (Лемберзі), галицькій столиці, й купив там два томи Шевченка» [6, с. 318]. Також відомо, що Антон Павлович переписувався з поетом Іваном Олексійовичем Білоусовим, який просив порад у письменника, коли перекладав «Козар» Тараса Шевченка російською. Чехов охоче ділився своїм баченням якості перекладів, вказав на деякі помилки, але підтримав Білоусова у його справі: «Сам вибір Шевченка свідчить про Вашу поетичність, а загалом переклад виконаний із належним сумлінням» [7, с. 60].

Безпосередньо Алчевський і Чехов не були знайомими, але його дружина та донька Христина мали зустріч з письменником, яка заслуговує на особливу увагу. І ось чому. Дружина Алчевського Христина Данилівна (народилася 1841 року в Борзні Чернігівської губернії) досить відома своєю діяльністю на користь народної освіти. Тривалий час очолювала харківську недільну школу, в якій за її ініціативи застосовувалася система педагогічних порад та педагогічних щоденників учнів. Також за її участі виданий критичний вказівник книг для дорослого й дитячого читання «Що читати народу», який містив ряд рецензій на так звані народні видання й відгуки про них самих читачів. А ще вона стала основоположницею методики навчання грамоті дорослих. Мабуть, Христина Данилівна погодилась би зі словами Антона Павловича: «Відкладати просвітництво темної маси в довгий ящик, це така нищість!» (А. П. Чехов. Із листа А. С. Суворіну, 13 квітня 1895 р.). [8, с. 54]

Діти в сім'ї Алчевських були освіченими й талановитими. Дмитро (1866-1920) - підприємець, Григорій (1866-1920) - відомий композитор, Анна (1868-1931) - дружина вченого А. Н. Бекетова, Микола (1872-1942) - театральний критик, автор першого радянського українського букваря для дорослих, Іван (1876-1917) - «король тенорів», соліст Маріїнського оперного театру, Христина (1882-1931) - українська поетеса, перекладач і педагог. Саме з нею, молодшою донькою, Христина Данилівна приїхала до Ялти весною 1900 року. 2 квітня вона написала Антону Павловичу: «Нас - вчительок недільних шкіл - дуже цікавить питання, як сприймає малограмотний читач

художні твори... Результатом нашої роботи й спостережень упродовж багатьох років стали два томи книги, названої «Що читати народу?», які й дозволяю собі передати в знак глибокої поваги до Вас і Вашого видатного таланту. Тепер ми працюємо над III томом... Чи не будете так люб'язні коли-небудь у вільну хвилину прочитати запропонований рукопис» [9, с. 465]

Наступного дня, тобто 3 квітня, Чехов прийшов до Алчевських у №25 готелю «Росія». І вже 4 квітня Христина Данилівна знову писала Чехову: «Дозвольте подякувати Вам за те, що відвідали нас... Посилаю Вам нашу останню колективну працю «Книг для дорослих» [9, с. 466]. Три книги, складені за участі Алчевської, з однаковими написами «Глибоко шановному А. П. Чехову. Х. Алчевська», відправлені Чеховим до бібліотеки Таганрогу Цікаво, що згадані видання попали за призначенням, стали народними, користувалися попитом. Антон Павлович узагалі постійно поповнював бібліотеку міста, в якому народився, своїми книгами. У листі І. Я. Павловському (9 листопада 1896 р.) Чехов повідомляє: «Відправив у Таганрог уже близько 500 книг (назв), з яких приблизно половина мають автографи. Усього ж надіслано мною 600-700 томів» [10, с. 220-221].

Сім'я Алчевських також не залишилася без подарунку. Антон Павлович подарував поетесі Христині Олексіївні Алчевській під час однієї із зустрічей свою ялтинську світлину з дарчим написом і автографом. Зараз таке фото знаходиться в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

1. Лазанська Т. І. Алчевський Олексій Кирилович. Енциклопедія історії України в 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії НАН України. Київ.: Наукова думка, 2003. Т.1., 688 с. С. 70.

2. Чехов А. П. Сочинения. Т. 17. Записные книжки. Записи на отдельных листах. Дневники / А. П. Чехов // Полное собрание сочинений и писем в 30-ти томах. Москва: Наука, 1986 г. 524 с.

3. Четыре жизни Чехова / под ред. профессора В. Б. Катаева. Москва: «Гелиос АРВ», 2004 г. 316 с.

4. Чехов А. П. Письмо Суворину А. С. 26 июня 1899 г. / А. П. Чехов // Полное собрание сочинений и писем в 30-ти томах. Т. 8. Москва: Наука, 1980. 712 с.

5. Сапунин П. А. «Чехов на Сумщине» // П. А. Сапунин. Сумы: Редакционно-издательский отдел облуправления по печати, 1993. 107 с.

6. Чехов А. П. Письмо Линтваревой Н. М. 21 сентября 1894 г. / А. П. Чехов // Полное собрание сочинений и писем в 30-ти томах. Т. 5. Письма. Москва: Наука, 1977. 678 с.

7. Майборода Д. В. «А. П. Чехов і Т. Г. Шевченко: Історичні й фольклорно-міфологічні зв'язки» / Д. В. Майборода // «Філологічні трактати». Суми: СумДУ, 2016. Т. 8, №2. 188 с.

8. Чехов А. П. Письмо Суворину А. С. 13 апреля / А. П. Чехов // Полное собрание сочинений и писем в 30-ти томах. т. 6. Письма. Москва: Наука, 1978 г. 774 с.

9. Чехов А. П. Дарственные и другие надписи / А. П. Чехов // Полное собрание сочинений и писем в 30-ти томах. Т. 12 Письма. Москва: Наука, 640 с.

10. Чехов А. П. Письмо И. Я. Павловскому 9 ноября 1896 г. / А. П. Чехов // Полное собрание сочинений и писем в 30-ти томах. Т. 6. Письма. Москва: Наука, 1977. 774 с.

References

1. Lazans'ka T. I. Alchevs'kyj Oleksij Kyrylovych. Encyklopedija istorii' Ukrainy v 10 t. / redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. Instytut istorii' NAN Ukrainy. Kyi'v.: Naukova dumka, 2003. T.1., 688 s. S. 70.

2. Chehov A. P. Sochinenija. T. 17. Zapisnye knizhki. Zapisi na ot del'nyh listah. Dnevniky / A. P. Chehov // Polnoe sobranie sochinenij i pisem v 30-ti tomah. Moskva: Nauka, 1986 g. 524 s.

3. Chetyre zhizni Chehova / pod red. professora V. B. Kataeva. Moskva: «Gelios ARV», 2004 g. 316 s.
4. Chehov A. P. Pis'mo Suvorinu A. S. 26 ijunja 1899 g. / A. P. Chehov // Polnoe sobranie sochinenij i pisem v 30-ti tomah. T. 8. Moskva: Nauka, 1980. 712 s.
5. Sapuhin P. A. «Chehov na Sumshhine» // P. A. Sapuhin. Sumy: Redakcionno-izdatel'skij otdel oblapravljenija po pečati, 1993. 107 s.
6. Chehov A. P. Pis'mo Lintvarevoj N. M. 21 sentjabrja 1894 g. / A. P. Chehov // Polnoe sobranie sochinenij i pisem v 30-ti tomah. T. 5. Pis'ma. Moskva: Nauka, 1977. 678 s.
7. Majboroda D. V. «A. P. Chehov i T. G. Shevchenko: Istorychni j fol'klorno-mifologichni zv'jazky» / D. V. Majboroda // «Filologichni traktaty». Sumy: SumDU, 2016. T. 8, №2. 188 s.
8. Chehov A. P. Pis'mo Suvorinu A. S. 13 aprelja / A. P. Chehov // Polnoe sobranie sochinenij i pisem v 30-ti tomah. t. 6. Pis'ma. Moskva: Nauka, 1978 g. 774 s.
9. Chehov A. P. Darstvennye i drugie nadpisi / A. P. Chehov // Polnoe sobranie sochinenij i pisem v 30-ti tomah. T. 12 Pis'ma. Moskva: Nauka, 640 s.
10. Chehov A. P. Pis'mo I. Ja. Pavlovskomu 9 nojabrja 1896 g. / A. P. Chehov // Polnoe sobranie sochinenij i pisem v 30-ti tomah. T. 6. Pis'ma. Moskva: Nauka, 1977. 774 s.

Майборода В. М.

научный сотрудник КУ СОС «Мемориальный дом-музей А. П. Чехова в г. Сумы» (Украина).

ЧЕХОВ И АЛЧЕВСКИЕ. ИСТОРИЯ ЗНАКОМСТВА И ОБЩНОСТЬ ВЗГЛЯДОВ

Мало кто, кроме краеведов, знает, что город Алчевск назван так в честь Алексея Кирилловича Алчевского, который в 1835 году родился в Сумах в семье купца, торговца бакалейными и колониальными товарами. И совсем немногим известно, что семья нашего земляка была знакома со знаменитым писателем Антоном Павловичем Чеховым и даже обменялась с ним памятным презентом. Как же и когда свела их судьба? Ответу на такой вопрос и посвящен предлагаемый материал.

Ключевые слова: национальное движение, жизненная позиция, общность взглядов, просвещение, биографические параллели, народные издания.

Mayboroda D. V.

research worker Municipal Enterprise of Sumy Regional Council Memorial Museum of A. P. Chekhov in Sumy (Ukraine).

CHEKHOV AND ALCHEVSKYIS. DATING HISTORY AND COMMUNITY OF VIEWS

Although known by few people, apart from regional ethnographers, Alchevsk was named after Oleksiy Kyrylovych Alchevskyi, who was born in Sumy in 1835. His father was a merchant, grocer and colonial products trader. Few people know that our compatriot's family was acquainted with Anton Pavlovych Chekhov, a famous writer. They even exchanged some commemorative gifts. How did they happen to meet? The following article provides an answer to this question. In particular, it is stated that Chekhov was interested into the Ukrainian culture including the literature. There was a lot of talking about it when the Chekhovs were renting a summer house in the manor of the landowners Lyntvariovs supporting the national movement. Alchevskyi, as well as the members of his family, especially his wife and daughter, Khrystyna took part in the movement. It were they who initiated the meeting with A. P. Chekhov in Yalta in the spring of 1900. They presented him with books intended for public education, and the writer, who also was interested in the issue, presented them with his photo with a donatives inscription.

Key words: national movement, attitude, common viewpoints, education, biographical parallelism, popular editions.

Отримано 18.12.2018